

Mimo pozornosti neostávajú v monografií ani sociálne náhľady Komenského; otázky „riadenia chodu sveta“ ho vždy zaujímali, pochopiteľne, primárne v súvislosti so sociálno-politickým dianím vtedajšej doby, no na ich základe sa vyslovoval k historickému pohybu i v zovšeobecnenej podobe.

Autorka so zmyslom pre objektívnosť poukazuje na to, že v Komenského názoroch na usporiadanie spoločnosti možno nájsť názory približujúce sa k radikalizmu, ale rovnako aj niektoré názory presiaknuté do istej miery konzervativizmom. Väčšou časťou svojho diela Komenský vysoko prekročil horizont dobového myslenia a aj napriek tomu, že v niečom predsa ostal poplatný feudálnemu ideologickému zázemiu, možno v ňom

vidieť jedného z duchovných praotcov osvietenstva, ba nie je ťažko nájsť v jeho učení ani prvky, ktoré sa neskôr rozvinuli v myšlienkovom kvase sprevádzajúcom francúzsku revolúciu.

Popelovej monografia priblíži Komenského nielen ako filozofa, ale aj ako čínorodého mysliteľa, presvedčeného humanistu a napriek všetkým tragickým peripetiám, ktoré prežil, i ako vyznávača historického optimizmu. Ideový odkaz tvorcu rozsiahleho pedagogického i filozofického systému, ktorého základom bolo úsilie o zdokonaľovanie človeka, zdokonaľovanie sveta, môže byť v mnohých ohľadoch inšpirujúci aj pre nášho súčasníka. Aj to je jeden z dôvodov, pre ktorý sa oplatí siahnuť za pútavo napísanou knihou Jitry Popelovej.

Etela Farkašová

2/4301:37

NEMECKÁ KLASICKÁ FILOZOFIA O VÝCHOVE A VZDELÁVANÍ ČLOVEKA

H.-W. SCHUFFENHAUER: *Pedagogické myšlienkové bohatstvo u Kanta, Fichteho, Schellinga, Hegela, Feuerbacha* (*Pädagogisches Gedankengut bei Kant, Fichte, Schelling, Hegel, Feuerbach.*) Volk und Wissen Volkseigener Verlag, Berlin 1984, 604 s.

V úpornej snahe o vytvorenie filozoficky uceleného obrazu sveta integrovala nemecká klasická filozofia v systémoch svojich najvýznamnejších predstaviteľov do mohutnej syntézy, ktorá vrcholí v Hegelovom objektívnoidealistickom učení, prístupy všetkých vied, od prírodovedy až po právo, estetiku, pedagogiku a ďalšie humanitné vedy. Z viacerých príčin sa však práve skúmaniu pedagogických názorov Kanta, Fichteho, Schellinga, Hegela a Feuerbacha venovala doteraz v socialistických krajinách menšia pozornosť. Prítom problémy výchovy a vzdelávania človeka neboli v nemeckej klasickej filozofii vôbec na okraji záujmu. V dôsledku špecifických podmienok jej vývinu hrali práve v ne-

meckom idealizme významnú úlohu a boli organickou súčasťou filozofických koncepcií, poskytujúc priestor pre teoretické rozvinutie humanistického ideálu človeka a ľudstva. V podobe pedagogickej antropológie dominuje v týchto systémoch obraz človeka ako bytosti, ktorá je schopná a oprávnená slobodne používať svoj rozum, povelaná k plnému sebauskutočneniu a rozvoju všetkých svojich ľudských potencialít. V sformovaní tohto nového obrazu človeka zároveň spočíva najväčší prínos nemeckej klasickej filozofie, k rozvojom pedagogického myslenia novoveku.

Vyplniť medzeru v skúmaní tohto aspektu nemeckej klasickej filozofie sa pokúsili historici pedagogiky

z NDR, ktorí z obrovského množstva spisov vybrali práve tie práce a pasáže z diel uvedených filozofov, ktoré sú filozoficko-pedagogicky relevantné, týkajú sa ich názorov na podstatu a ciele výchovy a vzdelávania človeka, ako aj prístupov k praktickým otázkam reformy vzdelávania školskej politiky.

Výberu textov predchádza rozsiahla štúdia *Pedagogika v rámci nemeckej klasickej filozofie*, v ktorej po krátkom náčrte života a filozofických názorov sústredili autori pozornosť na hlbšiu marxistickú analýzu filozofickej a dobovej podmienenosti a v mnohých smeroch pokrokovej buržoázno-liberálnej orientácie jej hlavných predstaviteľov, najmä v požiadavkách reformy vzdelávania univerzitného štúdia. Táto časť práce končí chronologickým prehľadom najvýznamnejších udalostí z nemeckej vedy a kultúry a jej predstaviteľov, najmä filozofov od r. 1700 do r. 1872.

Ako prvý je zastúpený výberom zo svojich spisov I. Kant. Z týchto ukážok vidieť nielen podmienenosť jeho pedagogických názorov učením o kategorickom imperatíve a celkom jeho praktickej filozofie (cieľ výchovy je výchova mravnej osobnosti, v ktorej je zmyslosť podriadená rozumu a prírodná nevyhnutnosť vnútornej slobode), ale aj to, že pred nami vystupuje aj osobnosť Kanta ako pedagóga, ktorý mal záujem na reforme a skvalitnení štúdia filozofie (*Reč pri zahájení prednášok v zimnom semestri 1765/66*, úryvky z prác *Čo je Osvietenstvo?*, *Kritika praktického rozumu* a *Metafyzika mravov*, kde uvažuje o podstate mravného činu, „etickej didaktike“, právach rodičov pri výchove detí, úvaha o vzťahu filozofie k filantropizmu, úryvky z prác *Spor fakúlt*, kde podáva svoje názory na postavenie filozofickej fakulty v rámci univerzitného štúdia). Hlavnú

časť výberu však tvorí spis *O pedagogike*, v ktorom Kant systematicky vyjadril svoje názory na výchovu človeka vo všetkých jej zložkách a venoval sa aj procesu vzdelávania a formovania myslenia.

Na rozdiel od teoretizujúcich prístupov I. Kanta ukazuje výber so spisov J. G. Fichteho jeho „pragmatickú“ orientáciu. Zatiaľ čo Kant uvažuje o podstate výchovy, hľadá Fichte spôsoby jej praktickej reformy. Stáva sa inšpirátorom idey novej národnej výchovy v buržoázno-liberálnom duchu. Táto idea je organicky zakotvená v jeho aktivisticko-voluntaristickej filozofii činu. Potvrďuje to ukážka z jeho anonymných revolučných spisov z r. 1793, *Princípov prirodzeného práva* podľa princípov *Vedoslovnia*, kde uvažuje o vzťahu štátu, rodiny a výchovy, ale najmä *Reči k nemeckému národu*, v ktorých načrtáva svoju ideu novej národnej výchovy, jej cieľov a požiadavky demokratizácie vzdelávania. Jednotu teoretických názorov a požiadaviek ich praktickej realizácie ukazujú aj pasáže z Fichteho prác — *Idea vnútornej organizácie univerzity v Erlangene*, *Plán zriadenia berlínskej univerzity*, kde uvažuje o pretvorení univerzitného vzdelávania a kritizuje staré metódy vzdelávania, *O poslaní učienca* (úlohy vzdelávania pri vývine ľudstva) a spisu *O jedinej možnej prekážke akademickej slobody*. Prvky sociálnej utópie o zriadení ríše rozumu, založenej na princípoch jeho filozofie odráža úryvok zo spisu *Náčrt štátovedy*.

Pedagogické názory F. W. J. Schellinga sú zastúpené ukážkami z jeho prednášok o metóde akademického štúdia, ktoré mali byť úvodom do systému jeho dialekticko-panteistickej naturfilozofie. Načrtáva v nich nielen svoje chápanie vedy ako úsilia o pochopenie sveta v jeho totalite, ale aj metódy a úlohy univerzitného štúdia,

ktoré majú v tomto pochopení pomáhať. Osobitne si všíma význam štúdia filozofie a jeho vzťah k ostatným vedeckým disciplinám a mravné a vedecké poslanie univerzity a „vzdelanča“.

Prevažnú časť výberu z diela G. W. F. Hegela tvoria jeho správy, prejavy a dobrozdania z čias pedagogického pôsobenia na gymnáziu v Norimberku a plnenie funkcie školského radcu. Odhaľujú mnohé zaujímavé aspekty jeho pedagogického pôsobenia, ale aj názory na vzťah školy a štátu, význam štúdia filozofie na gymnáziu a snahy o zvýšenie jeho úrovne. Filozoficko-pedagogický rozmer Hegelovho systému ukazujú úryvky z *Fenomenológie ducha* [chápanie vzdelania ako sebauskutočnenie človeka v predmetnom, „skutočnom svete“], *Filozofickej propedeutiky* [dialektika slobody a nevyhnutnosti], *Vedy o logike* (vzťah zmyslového a rozumového poznania), *Základov filozofie práva* (o právach a povinnostiach rodičov pri výchove detí), *Prednášok o dejinách filozofie* (o výchove a vzdelávaní v antike) a ďalších.

Na rozdiel od Kanta, Fichteho, Schellinga a Hegela, pre ktorých bola charakteristická kariéra domáceho učiteľa a neskôr univerzitného profesora, bola Feuerbachova univerzitná kariéra krátka a sám sa vo svojich spisoch nevyjadril systematickejšie k problematike výchovy a vzdelávania človeka. Napriek tomu má jeho antropologicko-materialistická koncepcia človeka, kritika náboženstva a humanistická etika, úvahy o harmonicky rozvinutej osobnosti značný vplyv na smer a spôsob riešenia pedagogic-

kých problémov a ovplyvnila aj pedagogické názory K. Marxa a F. Engela. Do výberu sú zaradené ukážky, na základe ktorých možno do určitej miery rekonštruovať tie myšlienky, ktoré tvorili východiská jeho filozofického uvažovania a ovplyvnili ďalší vývin filozofického myslenia (*Myšlienky o smrti a nesmrteľnosti*, ukážky z *Podstaty kresťanstva*, *Predbežných téz k reforme filozofie*, diela *Pierre Bayle* a ďalšie). Jeho filozofické názory dopĺňa text petície nemeckej pokrokovej inteligencie adresovanej jzaloženiu slobodnej univerzity z r. 1848, ktorej Feuerbach síce nebol autorom, ale sympatizoval s týmto hnutím.

Napriek tomu, že štúdium nemeckej klasickej filozofie je náročné, najmä pre pedagóga bez hlbšej teoretickej filozofickej prípravy, možno len privítať tento édičný čin a prácu doporučiť nielen filozofom, ale aj pedagógom a všetkým, ktorí sa zaoberajú dejinami ľudského myslenia. V uvedenom výbere, ktorý umožní pochopiť hlbšie prechod od pedagogiky osvietenstva a utopického socializmu k marxistickej pedagogike a filozoficko-pedagogickému mysleniu 20. stor. môžu získať cenné informácie tak historici pedagogiky, ale aj historici dejín filozofie, ktorým výber umožní prehĺbiť si obraz o celku a rozsahu tejto významnej myšlienkovvej iniciatívy v dejinách filozofického myslenia, orientuje ich pozornosť na doteraz menej skúmané problémy a aspekty nemeckej klasickej filozofie.

Milan Krankus